

ДО ПИТАННЯ НАВЧАЛЬНИХ СТРАТЕГІЙ У ФОРМУВАННІ АНГЛОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У НАУКОВИХ ПРАЦІВНИКІВ

EXPLORING INITIAL STRATEGIC APPROACHES TO THE DEVELOPMENT OF ENGLISH COMMUNICATIVE COMPETENCE IN SCIENTIFIC RESEARCHERS

Стаття присвячена дослідженню психолого-педагогічної передумови формування англomовної комунікативної компетентності наукових працівників в умовах зростаючих вимог до володіння англійською мовою як інструменту професійної та академічної взаємодії. Обґрунтовано актуальність проблеми з огляду на прийняття Закону України «Про застосування англійської мови», що визначає обов'язковість володіння мовою міжнародного спілкування для певних категорій службовців, виявлено, що ефективне формування англomовної комунікативної компетентності потребує врахування комплексу психологічних, когнітивних і метакогнітивних чинників, а також індивідуальних навчальних стилів та стратегій. Виокремлено та описано труднощі, з якими стикаються наукові працівники, зокрема – дефіцит мотивації, страх помилок та публічних виступів, низький рівень розвитку саморегуляції навчання, визначено та класифіковано навчальні стратегії, (когнітивні, метакогнітивні, компенсаторні та емоційно-соціальні), які сприяють подоланню психологічних бар'єрів і формуванню автономної здатності до ефективної міжкультурної академічної комунікації, а також стилі навчання. З'ясовано, що індивідуалізація навчального процесу з урахуванням психологічних, когнітивних і метакогнітивних особливостей наукових працівників, поєднана з використанням цілеспрямованих навчальних стратегій, є визначальним чинником ефективного формування англomовної комунікативної компетентності. Підкреслено роль викладача як наставника, консультанта і коуча у підтримці професійного розвитку наукового працівника, педагог є фасилітатором процесу навчання, що спрямовує наукового працівника на розвиток автономії, саморефлексії та усвідомленого засвоєння знань. Результати дослідження можуть слугувати основою для вдосконалення методичних підходів до мовної підготовки наукових працівників.

Ключові слова: наукові працівники, психологічні труднощі, навчальні стратегії,

навчальні стилі, англomовна комунікативна компетентність.

The article explores the psychological and pedagogical prerequisites for the formation of the English-language communicative competence among researchers, particularly in the light of increasing demands for English proficiency as a critical tool for professional and academic engagement in the global context. The relevance of this issue is proved by the recent adoption of the Law of Ukraine "On the Use of English," which establishes mandatory English-language proficiency for specific categories of professionals, thereby emphasizing the need for effective language training strategies in higher education and research institutions.

Through an analysis of current scientific literature, the article identifies that the effective development of English-language communicative competence is influenced by a complex interplay of psychological, cognitive, and metacognitive factors. Moreover, individual learning styles and strategies significantly shape the trajectory of language acquisition among researchers. Key challenges include psychological barriers such as fear of making mistakes, low self-confidence, and limited exposure to authentic language environments.

The article outlines various learning strategies – cognitive, metacognitive, compensatory, emotional, and social – that aid in overcoming these barriers and fostering the autonomous ability for intercultural academic communication. Learning styles are also considered in designing personalized language development paths.

Particular attention is paid to the role of the teacher, not merely as an instructor, but as a mentor, consultant, and coach who supports researchers in their linguistic and professional development. The findings presented in the study offer valuable insights for refining methodological approaches and designing targeted language training programs that align with the specific communicative needs of researchers.

Key words: researchers, psychological difficulties, learning strategies, learning styles, English communicative competence.

УДК 37.211.24

DOI <https://doi.org/10.32782/ip/85.1.25>

Загоруйко С.В.,

ст. наук. консультант

Національної академії

Служби безпеки України

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. У сучасному глобалізованому світі володіння англійською мовою на рівні незалежного користувача стає необхідною передумовою професійної реалізації науковців. Англійська мова, як мова міжнародного наукового та професійного спілкування, стала ключовим інструментом для оприлюднення результатів наукових та науково-технічних досліджень у провідних міжнародних і вітчизняних наукових виданнях,

ефективної наукової комунікації, доступу до інформаційних ресурсів та участі в міжнародних проєктах. У зв'язку з цим держава висуває нові вимоги до мовної підготовки наукових кадрів, що знайшло відображення у прийнятому Законі України «Про застосування англійської мови в Україні» [1]. Закон окреслює сфери обов'язкового володіння англійською мовою, визначаючи, зокрема, що керівники наукових установ повинні підтверджувати рівень володіння мовою при працевлаштуванні. Ухвалення зазначеного Закону відбулося в межах

євроінтеграційних реформ, а рівень мовної компетентності визначається відповідно до Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти (CEFR) та стандарту STANAG 6001.

Актуальність вивчення англійської мови як складової професійної підготовки зумовлена необхідністю інтеграції вчених у міжнародну академічну спільноту, підвищення конкурентоздатності науковців та забезпечення безперервного фахового розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Наукова література з кінця дев'яностих років XX століття свідчить про зростання інтересу до проблеми формування англомовної комунікативної компетентності у системі післядипломної освіти науковців. Так, О. Полянничко розкрила сутність наукової комунікації засобами англійської мови [2, с. 86]; Г. Зеленін аналізував психологічні механізми засвоєння іноземної мови [3]; О. Лозова виокремлювала психологічні процеси та дидактичні умови забезпечення засвоєння та володіння іноземною мовою [4]; Й. Гердер висвітлював проблему взаємозв'язку мислення й мови на філософсько-лінгвістичному рівні [5].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Хоча існує багато досліджень про формування іншомовної комунікативної компетентності, значна частина праць фокусується переважно на педагогічних аспектах викладання англійської мови у вищій школі, тоді як специфіка труднощів, із якими стикаються саме науковці в процесі опанування англійської мови, досліджена недостатньо. Це обґрунтовує необхідність подальших наукових розвідок у цьому напрямі.

Метою статті є обґрунтування теоретичних і методичних засад формування англомовної комунікативної компетентності наукових працівників шляхом визначення ефективних навчальних стратегій та стилів навчання, що відповідають умовам сучасної професійної діяльності та сприяють підвищенню рівня мовленнєвої підготовки фахівців до міжнародної наукової комунікації.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Формування англомовної комунікативної компетентності (АКК) у науковців є комплексним процесом, що виходить за межі опанування лексико-граматичних знань, і передбачає розвиток професійних комунікативних умінь, до яких належать: генерація нових ідей та аргументоване висловлення позицій у науковому дискурсі; ефективне розв'язання складних комунікативних завдань; здатність логічно структурувати мовлення та варіювати мовні засоби залежно від контексту спілкування; дотримання норм академічного і міжкультурного етикету.

Для підтримки автономного навчання доцільним є застосування процесної моделі мотивації, що охоплює три фази – переддіяльну, діяльну та

післядіяльну (pre-actional, actional, post-actional). Ця модель дозволяє підтримувати цілеспрямованість, усвідомлення прогресу та ефективну саморегуляцію [6].

Сучасні технології, зокрема доповнена та віртуальна реальність (AR/VR), довели свою ефективність у залученні різних когнітивних каналів (аудіального, візуального, кінестетичного), що особливо важливо для науковців із різними стилями навчання [7, с. 717; 8].

Також актуальним стає впровадження інструментів штучного інтелекту для самостійного вивчення англійської мови. Наприклад, дослідження С. Чанг показали, що інтелектуальний читальний помічник Reading.help суттєво підвищує продуктивність навчання, зменшуючи потребу у безперервній підтримці викладача [9]. Аналогічно, Дж. Хсайо та Й. Чанг підтвердили ефективність ШІ-підтриманих інструментів для розвитку писемних та читальних навичок [10].

Українські дослідники звертають увагу на персоналізацію та автономію мовного навчання. Так, Ю. Лавриш та І. Литовченко проаналізували моделі «self-access» і peer-learning в університетах США та Канади, підкреслюючи їх значущість для підвищення мотивації та якості вищої освіти [11].

Особливе значення для формування АКК має жанровий підхід до академічного письма, розроблений К. Хайлендом [12]. Науковець наголошує на важливості розвитку метадискурсу та академічної ідентичності автора як основи ефективної комунікації в науковому середовищі.

Слід враховувати, що опанування іноземною мовою вимагає значних когнітивних ресурсів. Низький рівень володіння мовою призводить до дисонансу між комунікативним задумом і мовними засобами, що може викликати психологічні бар'єри, знижувати мотивацію та підвищувати тривожність у процесі мовленнєвої взаємодії.

У цьому контексті важливим компонентом професійного розвитку є самоосвітня компетентність, що передбачає автономне планування навчання і самооцінювання результатів. Сучасні цифрові платформи на базі штучного інтелекту пропонують адаптивні, гнучкі та зручні інструменти для самостійного вивчення англійської мови. Вони сприяють засвоєнню стандартних мовних конструкцій, тренуванню навичок читання, аудіювання і говоріння, забезпечуючи продуктивну та репродуктивну діяльність.

Отже, успішне формування АКК наукового працівника можливе за умови свідомої самоорганізації навчального процесу, сформованої мотивації та усвідомлення ролі англійської мови як ключового інструменту фахової комунікації у глобальному науковому середовищі.

У процесі емпіричного дослідження шляхом проведення методу усного опитування наукових

працівників, які самостійно вивчають англійську мову, автором було встановлено низку специфічних мовленнєвих труднощів, з якими стикаються наукові працівники та, які призводять до ускладнення ефективного формування АКК. Зокрема, респонденти зазначили складнощі у: виділенні основної інформації з аудіотексту та прогнозуванні його змісту; вибіркового розумінні прагматичних текстів із використанням контексту, мовної здогадки та опори на раніше засвоєний матеріал; свідомому перенесенні набутих знань, умінь і навичок у нові мовленнєві ситуації.

Ці труднощі тісно пов'язані із внутрішніми психологічними бар'єрами, що впливають на сприйняття та оцінку навчальної ситуації. Автором виокремлено три групи психологічних чинників, що зумовлюють труднощі у вивченні англійської мови:

1. Психологічні процеси:

- утруднене оволодіння мовними навичками через недостатній розвиток когнітивних операцій аналізу та синтезу;
- проблеми запам'ятовування;
- зниження концентрації уваги при виконанні завдань репродуктивного та продуктивного характеру (читання, письмо);
- труднощі самопрезентації, прийняття рішень та ідентифікації себе як суб'єкта іншомовного спілкування.

2. Когнітивні труднощі:

- складність в інтерпретації, осмисленні та структуризації інформації як рідною, так і іноземною мовами;
- низький рівень розвитку дедукції, логічного мислення, мовної здогадки, довготривалої пам'яті та уваги.

3. Метакогнітивні труднощі:

- відсутність сформованих навчальних стратегій, труднощі із самоменеджментом;
- низька мотивація до навчання;
- недостатня готовність до саморозвитку та навчання впродовж усього життя;
- страх зробити помилку або виступати публічно.

У межах дослідження виокремлено низку навчальних стратегій, які сприяють подоланню вищезазначених труднощів, забезпечують автономність у навчанні та підвищують ефективність оволодіння іноземною мовою. До таких стратегій належать:

- стратегії запам'ятовування: категоризація, візуалізація, опора на звукові образи, повторення, кінестетичні дії, конкретизація;
- когнітивні стратегії: свідоме вдосконалення мовленнєвих навичок, аналітичне осмислення сприйнятої інформації, узагальнення та логічна структуризація мовного матеріалу;
- метакогнітивні стратегії: визначення власного рівня володіння іноземною мовою, постановка

цілей, планування навчального процесу, самоконтроль і самооцінка результатів;

– компенсаторні стратегії: використання слів, жестів, здогадки, а також лінгвістичних засобів (перифраз, описова номінація) для подолання бар'єрів у говорінні та письмі;

– соціально-афективні стратегії: управління емоціями, зниження рівня тривожності, формування стресостійкості, самомотивація, комунікативна рефлексія;

– стратегії професійного розвитку: розвиток критичного мислення, міжкультурної комунікації, дотримання етичних норм, уміння досягати консенсусу, навчання протягом життя;

– стратегія самокерованого навчання: спрямована на розвиток автономії, відповідальності, навичок самоосвіти, ефективної обробки інформації, самостійної постановки цілей і аналізу досягнень.

Як зазначає О. Ваховська, суб'єкти навчання іноземної мови здатні оволодіти ефективними прийомом засвоєння мовного матеріалу, компенсаторними техніками розв'язання проблемних ситуацій, а також методами саморегуляції на основі розуміння власних когнітивних особливостей [13].

Ефективність застосування згаданих вище стратегій значною мірою зумовлена індивідуальними факторами: рівнем мотивації, наявністю попереднього досвіду, рівнем мовної підготовки, домінуючим когнітивним стилем, а також толерантністю до навчальних труднощів. У зв'язку з цим актуалізується потреба у підтримці з боку викладача для ідентифікації та розвитку індивідуального стилю навчання кожного науковця.

До ефективних стилів навчання, які сприяють подоланню психологічних бар'єрів і досягненню комунікативних цілей, належать:

- аналітичний – орієнтація на логічне опрацювання інформації;
- синтетичний (глобальний) – сприйняття матеріалу як цілісної системи;
- компараторний – співставлення та класифікація мовних одиниць;
- креативний – гнучке використання мовного матеріалу;
- репродуктивний – повторення, наслідування зразків, запам'ятовування.

Таким чином, індивідуалізація навчального процесу з урахуванням психологічних, когнітивних і метакогнітивних особливостей наукових працівників, поєднана з використанням цілеспрямованих навчальних стратегій, є визначальним чинником ефективного формування АКК.

Усвідомлення науковим працівником власного провідного стилю навчання відіграє важливу роль у процесі формування АКК. Така рефлексія є корисною як для самих наукових працівників, так і для викладачів, оскільки дозволяє оптимізувати процес

викладання, забезпечити індивідуальний підхід та сформувати ефективні навчальні стратегії.

Знання стилів навчання наукового працівника дає можливість викладачу надавати цілеспрямовані рекомендації в процесі коучингових зустрічей (coaching sessions). У межах педагогіки співпраці роль викладача трансформується відповідно до кількох функціональних моделей:

– викладач-експерт: допомагає виявити психологічні бар'єри та труднощі;

– викладач-студент: ділиться досвідом подолання аналогічних перешкод;

– викладач-наставник (ментор): координує індивідуальні навчальні плани та надає підтримку в разі ускладнень;

– викладач-консультант: здійснює постійний моніторинг навчального прогресу, сприяючи формуванню внутрішньої мотивації та впевненості [14].

Зазначені ролі узгоджуються із когнітивно-науковим підходом до навчання іноземних мов, згідно з яким педагог є фасилітатором процесу навчання, що спрямовує здобувача на розвиток автономії, саморефлексії та усвідомленого засвоєння знань [15].

Висновки і подальші перспективи в цьому напрямку. У представленій науковій статті акцентовано увагу на необхідності комплексного аналізу труднощів, які виникають у наукових працівників у процесі формування АКК. Зокрема, було висвітлено специфіку мовленнєвих, психологічних, когнітивних та метакогнітивних перешкод, що знижують ефективність формування АКК.

На основі емпіричних даних та аналізу літератури було визначено навчальні стратегії, які сприяють подоланню означених труднощів і забезпечують продуктивне опанування англійською мовою у професійній сфері та їхнього застосування для результативного формування АКК. Особливу увагу приділено значенню індивідуальних стилів навчання, а також ролі викладача як наставника, консультанта та модератора індивідуального освітнього шляху.

Перспективами подальших досліджень є поглиблене вивчення взаємозв'язку між розвитком АКК та іншими ключовими професійними компетентностями наукових працівників, зокрема у сфері академічного говоріння, міжкультурної взаємодії та академічної мобільності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Про застосування англійської мови в Україні : Закон України від 04.06.2024 № 3760-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3760-20#Text> (дата звернення: 10.07.2025).

2. Полянчик О. Сутність поняття «наукова комунікація» засобами англійської мови. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2019. № 41, т. 2. С. 86–88.

3. Зеленін Г. Психологічні механізми вивчення іноземної мови. *Особистість, суспільство, закон: психологічні проблеми та шляхи їх розв'язання* : зб. тез доп. міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 30 берез. 2017 р. Харків, 2017. С. 34–35.

4. Лозова О. Психологічні аспекти засвоєння іноземної мови : навч.-метод. посіб. Київ : Видавництво КНУ, 2010. 143 с.

5. Herder J. G. Abhandlung über den Ursprung der Sprache. München : C. Hanser, 1978. P. 77–80.

6. Dörnyei Z. Motivational Dynamics in Language Learning. Bristol : Multilingual Matters, 2015. 430 p.

7. Tarasenko R. O., Amelina S. M., Kazhan Y. M., Bondarenko O. V. Teaching foreign language professional communication using augmented reality elements. *CEUR Workshop Proceedings*. Kyiv, November 12–13, Kyiv, 2020. Vol. 1. P. 714–725.

8. Belda-Medina J., Calvo-Ferrer J. Integrating augmented reality in language learning: pre-service teachers' digital competence and attitudes through the TPACK framework. *Education and Information Technologies*. 2022. Vol. 27, NO. 9. P. 12123–12146.

9. Chung S., Wang M., Lee Y. Reading.help: Enhancing EFL reading with AI-supported tools. *arXiv.org. Open-access archive* 2505.14031v1 [cs.HC] 20 May 2025. URL: <https://arxiv.org/html/2505.14031v1>. (Last accessed: 29.07.2025).

10. Hsiao J.-C., Chang Y. The effect of AI-supported tools on autonomous learners' writing and reading skills in online courses. *Journal of Educational Technology & Society*. 2023. Vol. 26, No. 2. P. 134–148.

11. Lavrysh, Y., & Lytovchenko, I. Educational Strategies for Personalized Autonomous Language Learning Intensification at Universities of Canada and the USA. *Порівняльно-педагогічні студії*. 2021. № 41. т. 1. С. 43–52.

12. Hyland K. Teaching and Researching Writing. 3rd ed. New York : Routledge, 2015. 328 p.

14. Ваховська О. Технологія самостійного вивчення іноземних мов з використанням комп'ютера. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2004. № 5. С. 57–65.

15. Cohen A. D. Strategies in Learning and Using a Second Language. London : Longman, 1998. 236 p.

16. Chamot A. U. Language Learning Strategy Instruction: Current Issues and Research. *Annual Review of Applied Linguistics*. 2005. Vol. 25. P. 112–130.